

طراحی الگو برای پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی شهر تهران بر اساس رویکرد نظریه‌پردازی داده بنیاد تیناب عباس هاشمی^۱، اصغر شریفی^۲، محمدنقی ایمانی^۳

چکیده

هدف پژوهش حاضر طراحی الگو برای پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی شهر تهران بود. این پژوهش کیفی است و با استفاده از رویکرد مبتنی بر نظریه‌پردازی داده بنیاد انجام شد. جامعه آماری، نجبگان و خبرگان دانشگاهی، مدیران، معاونان و معلمان نمونه ابتدایی شهر تهران در سال ۱۳۹۷ بودند که از میان آنها ۱۵ نفر به‌عنوان نمونه بر اساس اصل اشباع نظری و با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. داده‌ها با روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری و روایی و پایایی آن با استفاده از روش توافق درون‌متنی و استفاده از دو کدگذار بررسی و تایید شد. تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد. یافته‌ها نشان داد که ابعاد و مولفه‌های پرورش هویت چندفرهنگی ۹ بعد و ۲۸ مولفه دارد که شامل شناخت هویت فرهنگی (تاریخ و حافظه فرهنگی، جغرافیای فرهنگی، دیانت، زبان و نظام اجتماعی)، محتوی (محتوای عاطفی، روانی و شناختی)، معلم (پداگوژی معلم و کلاس‌های ضمن خدمت)، زمان (رسمی و غیررسمی)، بسته آموزشی (کتاب درسی و برنامه‌های آموزشی و پرورشی)، ارزشیابی (کمی و کیفی)، روش‌های یاددهی و یادگیری (الگوهای اجتماعی یادگیری، یادگیری فردی، پردازش اطلاعات و الگوهای سیستم رفتاری)، محیط یادگیری (رسمی و غیررسمی) و هدف (توسعه سواد قومی، تبیین نگرش‌ها و ارزش‌ها، شایستگی‌های اجتماعی، رشد و توسعه فردی، توانمندی در مهارت‌ها و بهبود فردی برای اصلاح اجتماعی) بودند. بنابراین متخصصان و برنامه‌ریزان می‌توانند از ابعاد و مولفه‌های فوق برای پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان استفاده کنند.

کلید واژه‌ها: پرورش هویت، هویت چندفرهنگی، دانش‌آموزان ابتدایی

پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۳/۲۳

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۹/۲۹

۱- دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.
tinab.a.hashemi@gmail.com

۲- استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران. (نویسنده مسئول)
drasharifi@gmail.com

۳- استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران. imani1348@yahoo.com

مقدمه

بسیاری از دانشمندان علوم اجتماعی بر این باورند که وجه تمایز انسان و حیوان امکان دستیابی به فرهنگ است. در واقع انسان راه طولانی برای رسیدن به مقام والا و وارسته شدن به گوهر انسانی در پیش دارد. پس انسانیت در گرو دستیابی به الگوهای زندگی انسانی است که این الگوها همان فرهنگ می‌باشند. با این اوصاف تکامل یک جامعه در دارا بودن یک فرهنگ نیست، بلکه در نتیجه کوشش به همگامی و همراهی با آن است که در تربیت و آموزش نمود پیدا می‌کند (نقیب‌زاده، ۱۳۹۴). دیدگاه‌های مختلفی درباره فرهنگ و ماهیت آن وجود دارد که هر دیدگاه، الگوهای خاصی از آموزش و تربیت را عرضه می‌کند. به‌طور کلی تمامی این دیدگاه‌ها را می‌توان در دو نگاه کلی طبقه‌بندی کرد. نگاه اول، نگاه کلاسیک و نگاه دوم، نگاه نوین به مساله فرهنگ است. نگاه اول، فرهنگ را باورها، اعتقادات، آداب و رسوم، احساسات و جهت‌گیری‌هایی می‌داند که بین افراد و گروه‌های مختلف یک جامعه مشترک می‌باشد. این نگاه بر اشتراکات و وحدت فرهنگی تمرکز دارد و درصدد ارائه الگوی فرهنگی غالب و همسانی برای تمامی اعضا جامعه است و رویکرد این نگاه همان رویکرد مهندسی فرهنگی می‌باشد که درصدد توسعه و ترویج یک نگاه یا الگوی یکنواخت از فرهنگ است (والیما و یلیجوکی^۱، ۲۰۰۸). بر اساس این رویکرد وظیفه نظام آموزشی نیز توسعه و ترویج یک الگوی همسان‌ساز و یکنواخت از فرهنگ در بین تمامی افراد و گروه‌های یک جامعه است، لذا در نگاه اول چندان به تفاوت‌های قومی، فرهنگی، مذهبی منطقه‌ای و جغرافیایی توجه نداشته و صرفاً درصدد توسعه و ترویج یک الگوی غالب و یکنواخت فرهنگی می‌باشد (کرو^۲، ۲۰۰۵). نگاه دوم به فرهنگ با توجه به گوناگونی‌ها و تفاوت‌ها تعریف و تفسیر می‌شود. آموزه‌های این الگو بیان‌کننده این باور است که اگرچه افراد و گروه‌هایی که متعلق به یک جامعه هستند دارای اشتراکات فرهنگی خاصی هستند، اما در کنار این اشتراکات از گوناگونی‌ها و تفاوت‌هایی نیز از نظر قومی، مذهبی، نژادی، جغرافیایی و تاریخی برخوردارند (والیما و یلیجوکی، ۲۰۰۸). نادیده گرفتن تمامی این تفاوت‌ها اثرات گرانباری را برای جامعه دارد و بر اساس این نگاه در یک جامعه تمامی صداها باید شنیده شود و شرایطی برای رشد و پیشرفت آنها و همچنین همزیستی مسالمت‌آمیز آنها فراهم شود. بر اساس این رویکرد وظیفه

---

1 . Valimaa & Ylijoki

2 . Crow

نظام آموزشی توجه و احترام به تمامی فرهنگ‌ها و کمک به توسعه و ترویج تمامی آنها دوشادوش با فرهنگ رسمی و مشترک است که به اصطلاح به آن آموزش چندفرهنگی می‌گویند (مانینگ^۱، ۲۰۰۵).

در دهه‌های اخیر جامعه تغییرات اساسی کرده و برای افراد تجارب جدیدی فراهم نموده است. از جمله مفاهیمی که از این تحولات تاثیرپذیرفته است می‌توان به هویت چندفرهنگی اشاره کرد. در عصر حاضر به دلیل تعاملات گسترده فیزیکی و مجازی افراد و فرهنگ‌ها و از میان رفتن مرزهای قراردادی سنتی، پیوندهای گریزناپذیری بین افراد و فرهنگ‌ها بوجود آمده است. حضور فرهنگ‌ها در کنار یکدیگر و تلاقی آنها احتمال ایجاد چالش و تنش در میان افراد و فرهنگ‌ها را افزایش داده است. به این جهت سازوکاری مناسب به منظور نزدیکی فرهنگ‌ها و ایجاد تفاهت و تعامل میان آنها در جهت همزیستی نیاز است (صادقی، ۱۳۹۰). یکی از مهم‌ترین راه‌های شناخت فرهنگ یک کشور آشنایی دقیق با فرهنگ‌های درون آن کشور است. فرهنگ‌های قومی، ناحیه‌ای، گروه‌های اقلیت زبانی یا مذهبی و نیز فرهنگ‌های ویژه و فرعی گروه‌های شغلی، طبقات و قشرهای موجود در یک کشور که فرهنگ‌های درون آن را تشکیل می‌دهند هر کدام در عین داشتن ویژگی‌های خاص خود با فرهنگ کلی جامعه مبانی مشترکی دارند (صالحی امیری و حسین‌زادگان، ۱۳۸۹). مباحث نژادی و تعلیم و تربیت حاوی تلاش‌های طیف وسیعی از پژوهشگران در حوزه چندفرهنگ‌گرایی و رفع تبعیض در عرصه تعلیم و تربیت و برنامه درسی است (فتحی واجارگاه و شفیعی، ۱۳۸۶). بنابراین مدارس باید به دانش‌آموزان فرصتی دهند تا درباره تجربیات، کشمکش‌ها و دیدگاه‌های گروه‌های قومی و فرهنگی مختلف بیاموزند. توجه نکردن به ویژگی‌های فرهنگی موجب می‌شود دانش‌آموزان و معلمان دیدگاه و اعمال یکدیگر را سوءتعبیر کنند. حتی ممکن است این ناهماهنگی فرهنگی غالباً با توانایی‌های فکری اشتباه گرفته شود و تصمیمات آموزشی نیز بر این اساس اتخاذ گردد (قربان‌نژاد و عبدلی سلطان احمدی، ۱۳۹۲). احساس تعلق و تعهد به خانواده، قوم، فرهنگ، ملت و مذهب از مولفه‌هایی هستند که ارتباط تنگاتنگی با هویت دارند، لذا آموزش و پرورش باید در پی آگاه کردن افراد از ریشه‌ها و اصالت خویش باشد؛ به طوری که به آنها نقطه مرجعی را نشان دهد که در مقایسه با آن شخص

---

1 . Manning

قادر به شناخت موقعیت خویش در جهان باشد و در عین حال باید به آنها بیاموزد که به فرهنگ‌های دیگر احترام بگذارد. نظام آموزش و پرورش در هر کشوری یکی از بهترین راه‌های تحکیم و تقویت هویت چندفرهنگی است و این نظام از ارکان و عناصر متعددی تشکیل شده است که در ارتباط با یکدیگر و در راستای رسیدن به اهداف متعالی تعلیم و تربیت تلاش هماهنگ و یکپارچه‌ای را انجام می‌دهند (مهرمحمدی، ۱۳۹۳). از جمله اهداف این نظام تربیتی این است که دانش‌آموزان دانش، نگرش و مهارت مناسب برای شرکت موثر و موفقیت‌آمیز در یک جامعه آزادخواه را بدست آورند. دانش‌آموزان باید قادر به برقراری ارتباط با مردم از فرهنگ‌های مختلف باشند تا جامعه‌ای را در راستای منافع مشترک همه کسانی که در آن جامعه زندگی می‌کنند، بسازند (بنکر و گی، ۲۰۱۵). هدف اساسی برنامه‌های درسی چندفرهنگی ایجاد وفاق و اتحاد است نه افتراق. برخلاف باور عمومی برنامه درسی چندفرهنگی خواهان هرج‌ومرج، نگاه ترحم‌آمیز به اقوام و فرهنگ‌ها و سلطه‌جویی فرهنگی نیست، بلکه خواهان زندگی مسالمت‌آمیز و همکاری میان فرهنگ‌های مختلف است (هال^۲، ۲۰۱۰). اهداف برنامه درسی چندفرهنگی در شش طبقه شامل رشد و توسعه فردی، مهارت‌های اجتماعی چندفرهنگی، توسعه سواد قومی و فرهنگی، تبیین نگرش و ارزش‌ها، توانمندی در مهارت‌های اصلی و بهبود فردی برای اصلاح اجتماعی می‌باشد (گی، ۲۰۱۰).

پژوهش‌هایی درباره پرورش هویت چندفرهنگی انجام شده است. به عنوان مثال، نتایج پژوهش زکی^۳ (۲۰۱۹) نشان داد که برنامه‌ریزان برنامه‌های آموزش معلمان باید محتوی، مواد و فعالیت‌های چندفرهنگی را در کلاس‌های ضمن خدمت معلمان برای ترویج تغییر در نگرش‌های چندفرهنگی بگنجانند. در پژوهشی دیگر کامشیا^۴ (۲۰۱۷) گزارش کرد که معلمان باید با روش‌های آموزش چندفرهنگی و شناخت پیشینه‌های قومی آموزش داده شوند. ایزیفی^۵ (۲۰۱۳) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسید که افت تحصیلی یا عملکرد ضعیف دانش‌آموزان در دروس ریاضی و علوم به خاطر

-
- 1 . Banks & Gey
  - 2 . Hall
  - 3 . Zeki
  - 4 . Kamshia
  - 5 . Ezeife

بیگانگی آنها از سیستم مدرسه است و این دروس از محتوای فرهنگی و تجارب زندگی دور می‌باشند.

نتایج پژوهش حمیدی‌زاده و فتحی و اجارگاه (۱۳۹۷) حاکی از وضعیت پایین‌تر از متوسط برنامه درسی چندفرهنگی کشور ایران در هر چهار عنصر اصلی شامل هدف، محتوی، روش‌های تدریس و روش‌های ارزشیابی و عناصر فرعی نسبت به وضعیت مطلوب برنامه درسی چندفرهنگی است. هواس‌بیگی، صادقی، ملکی و قادری (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که محتوای کتاب‌ها بیشتر در راستای تبلیغ ویژگی‌ها و مولفه‌های فرهنگی، فرهنگ مسلط است و منابع هویتی فرهنگ اقوام مختلف نادیده گرفته شده است. در پژوهشی دیگر رحمانی، فقیهی، حسینی‌مهر و سرمدی (۱۳۹۵) گزارش کردند که در مولفه‌های آموزش چندفرهنگی عامل محتوای ترکیبی و یکپارچه از اهمیت بیشتری برخوردار است. خسروی، بابایی و عبدی (۱۳۹۲) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که اهداف برنامه درسی و محتوای دروس در دوره متوسطه اول و دوم با مفاهیم آموزش چندفرهنگی تناسب ندارد، اما شیوه‌های آموزشی و ارزشیابی از دانش‌آموزان با آن تناسب دارد. یعقوبی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان ابعاد و مولفه‌های کثرت‌گرایی فرهنگی در برنامه درسی به این نتیجه رسید که به بخش مربوط به ارزشیابی پیشرفت تحصیلی سند تحول ملی توجه مناسب و به بخش مربوط به راهبردهای یاددهی و یادگیری توجه کمی شده است. منافی شرف‌آباد و زمانی (۱۳۹۱) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که موسسات فرهنگی از جمله آموزش و پرورش باید دانش‌آموزان را در عرصه‌هایی چون نحوه بررسی و تشخیص ماهیت ارزش‌های اجتماعی و عقیدتی راهنمایی نمایند.

در جامعه امروز که افراد دچار بحران هویت شدند و از کیستی و غنای فرهنگی جامعه خود غافل ماندند، این رسالت مهم بر عهده نظام تعلیم و تربیت آن جامعه است که با طراحی برنامه درسی حساس به هویت و پاسخگو به ویژگی‌های چندفرهنگی دانش‌آموزان را برای شناخت فرهنگ خود و میهن‌پرستی پرورش دهند. مدرسه برای افزایش فرصت‌های زندگی مبتنی بر آزادی خواهی باید تفاوت‌های قومی و فرهنگی را مد نظر داشته باشد و آنها را تقویت کند. باید با توجه به اینکه دوره ابتدایی مهم‌ترین دوران تحصیل در نظام آموزشی است و این دوره تاثیر فراوانی در شکل‌گیری دانش و نگرش دانش‌آموزان دارد و از این رو این پژوهش مولفه‌های موثر در پرورش

هویت چندفرهنگی را از بین اسناد و مدارک و تجربیات معلمان و دیدگاه‌های متخصصان استخراج می‌کند. در نتیجه هدف تحقیق حاضر شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی شهر تهران بر اساس رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد بود.

سوالات تحقیق

۱. عوامل موثر در پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی کدامند؟
۲. عوامل تسهیل‌کننده در پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی کدامند؟
۳. عوامل میانجی در پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی کدامند؟
۴. راهبردهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی کدامند؟
۵. پیامدهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی کدامند؟

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، بنیادی و از نظر شیوه اجرا جزء پژوهش‌های کیفی است که با استفاده از رویکرد داده‌بنیاد انجام شد. رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد یک نوع روش پژوهش کیفی است که به طور استقرایی یک سلسله رویه‌های سیستماتیک را به کار می‌گیرد تا مدلی درباره پدیده مورد مطالعه ارائه کند. همچنین این رویکرد زمینه‌ای برای محقق فراهم می‌سازد تا با بررسی داده‌های گردآوری شده آنها را تبدیل به مفاهیم، مقولات و در نهایت مدل کند (خدابنده، پورصادق و عسگری، ۱۳۹۷). جامعه پژوهش نخبگان و خبرگان دانشگاهی، مدیران، معاونان و معلمان نمونه ابتدایی شهر تهران در سال ۱۳۹۷ بودند. نمونه پژوهش ۱۵ نفر از نخبگان و خبرگان دانشگاهی، مدیران، معاونان و معلمان نمونه ابتدایی که بر اساس اصل اشباع نظری و با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در این روش نمونه‌گیری، پژوهشگران با توجه به شرایط موجود و بر اساس شناختی از جامعه پژوهش داشتند، افرادی که بیشترین اطلاعات را در زمینه پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی داشتند به‌عنوان نمونه انتخاب کردند. داده‌ها پس از بررسی متون و اسناد با روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته جمع‌آوری شد. مصاحبه با هر نفر حدود ۳۰ تا ۴۵ دقیقه طول کشید و پس از پایان مصاحبه، روایی و پایایی آن با استفاده از روش توافق درون‌متنی و استفاده از دو کدگذار بررسی و تایید شد. همچنین ملاحظات اخلاقی در اجرای پژوهش رعایت شد. در این خصوص به همراه مصاحبه، نامه‌ای با امضای پژوهشگر مبنی بر تعهد اخلاقی در نگهداری مفاد مصاحبه و مشخصات مشارکت‌کنندگان و انتشار نکردن آن انجام شد. پس از موافقت مشارکت‌کنندگان جهت شرکت در پژوهش مصاحبه با محوریت

پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی و سوال‌های تحقیق برگزار شد. لازم به ذکر است که تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی بر اساس رویکرد نظریه پردازی داده بنیاد انجام شد.

یافته‌ها

در این پژوهش با ۱۵ نفر مصاحبه شد که اطلاعات جمعیت‌شناختی آنها در جدول ۱ گزارش شد.

ویژگی	سطوح	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۱۱	۷۳/۳۳٪
	زن	۴	۲۶/۶۷٪
محل اشتغال	دانشگاه	۸	۵۳/۳۳٪
	مدرسه	۷	۴۶/۶۷٪
تحصیلات	دکتری تخصصی	۱۲	۸۰٪
	کارشناسی ارشد	۳	۲۰٪
حیطه کاری	مدرس برنامه‌ریزی درسی	۸	۵۳/۳۳٪
	مدیر، معاون و معلم نمونه	۷	۴۶/۶۷٪

بر اساس نتایج جدول ۱ بیشتر مصاحبه‌شوندگان مرد (۱۱ نفر معادل ۷۳/۳۳ درصد)، دانشگاهی (۸ نفر معادل ۵۳/۳۳ درصد)، دکتری تخصصی (۱۲ نفر معادل ۸۰ درصد) و مدرس برنامه‌ریزی درسی (۵۳/۳۳ درصد) بودند. در جدول ۲ عوامل موثر پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی گزارش شد.

جدول ۲. عوامل موثر پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی

بعد	مولفه‌ها	شاخص‌ها
شناخت هویت فرهنگی	تاریخ و حافظه فرهنگی	۱. توجه به رویدادهای مختلف تاریخی در فرهنگ‌های گوناگون، ۲. تنوع تجارب و نظرات گروه‌های قومی و فرهنگی، ۳. آشنایی با هویت‌های تاریخی همه ملل و ۴. احساس افتخار به ایرانی بودن
جغرافیای فرهنگی	جغرافیای فرهنگی	۱. توجه به رویدادهای مهم در جغرافیای فرهنگ‌های مختلف، ۲. اطلاع از مکان جغرافیایی پیروان ادیان و مذاهب و ۳. انعکاس نواحی جغرافیای مربوط به اقوام مختلف
دیانت (دین و مذهب)	دیانت (دین و مذهب)	۱. نزدیکی بین ادیان مختلف دانش‌آموزان، ۲. انعکاس اعیاد، مناسک، جشن‌ها و آداب و رسوم مرتبط با اقلیت‌های فرهنگی و ۳. درک و احترام به ادیان و مذاهب گوناگون
زبان (نوشتاری و گفتاری)	زبان (نوشتاری و گفتاری)	۱. آموزش زبان‌های قومی و محلی، ۲. آموزش زبان فارسی، ۳. احترام به حفظ زبان قومی برای اقلیت‌ها
نظام اجتماعی (آموزشی، خانواده و فرهنگی)	اجتماعی	۱. کاهش تبعیض علمی و تربیتی بین فرهنگ‌های مختلف، ۲. نگرش مثبت نسبت به میانی همبستگی و همکاری اجتماعی، ۳. درک متقابل از حقوق دیگران، ۴. احساس تعلق به جامعه ایرانی، ۵. آشنایی با نحوه روابط بین فرهنگ‌ها و ۶. همزیستی مسالمت‌آمیز با گروه‌های دیگر

بر اساس نتایج جدول ۲ عوامل موثر پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی دارای یک بعد شناخت هویت فرهنگی، پنج مولفه تاریخ و حافظه فرهنگی، جغرافیای فرهنگی، دیانت، زبان و نظام اجتماعی و نوزده شاخص است. در جدول ۳ عوامل تسهیل‌کننده پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی گزارش شد.

جدول ۳. عوامل تسهیل‌کننده پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی

ابعاد	مولفه‌ها	شاخص‌ها
محتوی	شناختی	۱. گنجاندن تنوعی از تجارب و نظرات گروه‌های قومی و فرهنگی و ۲. تعریف تکالیف چندفرهنگی برای دانش‌آموزان
	عاطفی	۱. توجه به تفاوت‌های فرهنگی اقوام و ۲. آشنایی کلی با آموزه‌های ادیان و مذاهب توحیدی
	روانی	۱. کمک به درک و احترام به ادیان و مذاهب گوناگون و ۲. احترام به حق متفاوت بودن در راستای فرهنگ خود
معلم	پداگوژی معلم	۱. داشتن طرح درس و استفاده بیشتر از مباحث علمی و کاربردی، ۲. نبود تعصب نسبت به قوم و فرهنگ خود، ۳. حضور فعال در فرایند یادگیری، ۴. روش تدریس متنوع و مناسب، ۵. شناخت اقسام هویت‌ها، ۶. مطالعه بیشتر نسبت به همه فرهنگ‌ها، ۷. ارتباط با فرهنگ‌های غیر از فرهنگ بومی خود، ۸. نگرش معلمان نسبت به دانش‌آموزان، ۹. علاقه نسبت به فرهنگ‌های مناطق گوناگون، ۱۰. توجه به الگوهای رفتاری همه اقوام و ۱۱. اهمیت به ارزش‌ها در فرهنگ‌های مختلف
	کلاس‌های ضمن خدمت	۱. شرکت در کلاس‌های ضمن خدمت مناسب برای آشنایی با فرهنگ‌های مختلف

بر اساس نتایج جدول ۳ عوامل تسهیل‌کننده پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی دارای دو بعد محتوی و معلم است که بعد محتوی دارای سه مولفه شناختی، عاطفی و روانی و شش شاخص و بعد معلم دارای دو مولفه پداگوژی معلم و کلاس‌های ضمن خدمت و دوازده شاخص می‌باشد. در جدول ۴ عوامل میانجی پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی گزارش شد.

جدول ۴. عوامل میانجی پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی

ابعاد	مولفه‌ها	شاخص‌ها
زمان	رسمی	۱. متغیر و قابل انعطاف در ساعات و روزهای هفته، ۲. متغیر و قابل انعطاف در هنگام بازی دانش‌آموزان مدرسه و ۳. متغیر و قابل انعطاف در صف حیاط و زنگ ورزش
	غیررسمی	۱. کلاس‌های فوق برنامه
آموزشی	کتاب درسی	۱. کتاب در کتاب‌خانه و ۲. مجله درسی
	برنامه‌های آموزشی و پرورش	۱. فیلم آموزشی، ۲. فعالیت‌های ورزشی مرتبط با فرهنگ‌های بومی، ۳. موزه‌های قوم‌شناسی، ۴. برگزاری اردوهای تفریحی و ۵. موزه‌های مردم‌شناسی

بر اساس نتایج جدول ۴ عوامل میانجی پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی دارای دو بعد زمان و بسته آموزشی است که بعد زمان دارای دو مولفه رسمی و غیررسمی و چهار شاخص و بعد بسته آموزشی دارای دو مولفه کتاب درسی و برنامه‌های آموزشی و پرورشی و هفت شاخص می‌باشد. در جدول ۵ راهبردهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی گزارش شد.

جدول ۵. راهبردهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی

ابعاد	مولفه‌ها	شاخص‌ها
ارزشیابی	کمی	۱. آزمون مدادی- کاغذی
	کیفی	۱. چک‌لیست مصاحبه و مشاهده
روش‌های یاددهی و یادگیری	الگوهای اجتماعی یادگیری	۱. یادگیری مبتنی بر پروژه، ۲. یادگیری گروهی و مشارکتی و ۳. یادگیری تیمی
	یادگیری فردی	۱. استفاده از فیلم‌های آموزشی و تعمیم در زندگی
	پردازش اطلاعات	۱. یادگیری مبتنی بر خلاقیت
	الگوهای سیستم رفتاری	۱. یادگیری از راه مستقیم
محیط یادگیری	رسمی	۱. اردوهای دانش‌آموزی
	غیررسمی	۱. کلاس درس

بر اساس نتایج جدول ۵ راهبردهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی دارای سه بعد ارزشیابی، روش‌های یاددهی و یادگیری و محیط یادگیری است که بعد ارزشیابی دارای دو مولفه کمی و کیفی و دو شاخص، بعد روش‌های یاددهی و یادگیری دارای چهار مولفه الگوهای اجتماعی یادگیری، یادگیری فردی، پردازش اطلاعات و الگوهای سیستم رفتاری و شش شاخص و بعد محیط یادگیری دارای دو مولفه رسمی و غیررسمی و دو شاخص می‌باشد. در جدول ۶ پیامدهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی گزارش شد.

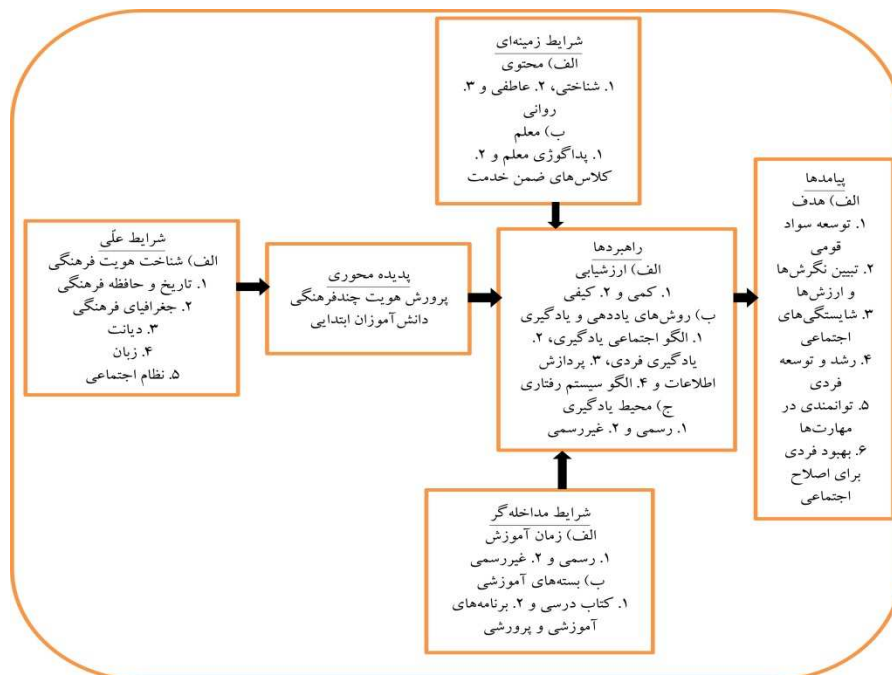
جدول ۶. پیامدهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی

بعد	مولفه‌ها	شاخص‌ها
هدف	توسعه سواد قومی	۱. توجه به فرهنگ‌های مختلف دانش‌آموزان، ۲. توجه به ایجاد زمینه درک نقش همه فرهنگ‌ها در شکل‌گیری تمدن و تولید دانش و ۳. توجه و احترام به حق حفظ زبان قومی برای اقلیت‌ها
	تبیین نگرش‌ها و ارزش‌ها	۱. کمک به توجه، درک و بهبود ارتباط‌های بین فرهنگی و ۲. کمک به درک و تحمل آرای متفاوت از فرهنگ‌های دیگر
	شایستگی‌های اجتماعی	۱. توجه به مفهوم صلح و دوستی، ۲. درک و تحمل همزیستی مسالمت‌آمیز اقوام مختلف و ۳. آموزش درباره حقوق بشر
	رشد و توسعه فردی	۱. توجه به نحوه همزیستی مسالمت‌آمیز با گروه‌های دیگر
	توانمندی در مهارت‌ها	۱. پرورش صنایع دستی اقوام ایرانی و ۲. ایجاد و پرورش مهارت‌ورزی
	بهبود فردی برای اصلاح اجتماعی	۱. بهبود زندگی اجتماعی در تکرر قومی و ۲. پرورش نگرش‌های هویتی، ارزش‌ها، عادت‌ها و مهارت‌های قومی

بر اساس نتایج جدول ۶ پیامدهای پرورش هویت چندفرهنگی دانش آموزان ابتدایی دارای یک بعد هدف، شش مولفه توسعه سواد قومی، تبیین نگرش‌ها و ارزش‌ها، شایستگی‌های اجتماعی، رشد و توسعه فردی، توانمندی در مهارت‌ها و بهبود فردی برای اصلاح اجتماعی و سیزده شاخص است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی شهر تهران بر اساس رویکرد نظریه‌پردازی داده بنیاد بود. با توجه به مرور مبانی نظری و کدگذاری انجام شده تلاش شد تا به صورتی نظام‌دار ابعاد و مولفه‌های بدست آمده بر اساس رویکرد نظریه‌پردازی داده بنیاد به هم پیوند داده شوند. طبق این الگو دسته‌بندی اصلی مانند رویداد محوری به‌عنوان پدیده اصلی تعریف می‌شود و سایر دسته‌بندی‌ها با این دسته اصلی مرتبط می‌شوند. شرایط علی موارد و رویدادهایی هستند که منجر به ایجاد و توسعه پدیده محوری (پرورش هویت چندفرهنگی) می‌گردند. زمینه به مجموعه‌ای ویژه از شرایط و شرایط مداخله‌گر به مجموعه‌ای گسترده‌تر از شرایط اشاره دارد که پدیده اصلی در آن قرار دارد. راهبردها به اقدامات و پاسخ‌هایی اشاره می‌کند که به‌عنوان نتیجه پدیده رخ می‌دهد و در نهایت ستاده‌های این اقدامات، پیامدهای پرورش هویت چندفرهنگی است. بنابراین در شکل ۱ مدل مفهومی ابعاد و مولفه‌های پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی گزارش شد.

شکل ۱. مدل مفهومی ابعاد و مولفه‌های پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که برای پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی باید ۹ بعد و ۲۸ مولفه به شرح زیر مورد توجه برنامه‌ریزان درسی قرار گیرد. این ابعاد و مولفه‌ها شامل شناخت هویت فرهنگی (تاریخ و حافظه فرهنگی، جغرافیای فرهنگی، دیانت، زبان و نظام اجتماعی)، محتوی (محتوای عاطفی، روانی و شناختی)، معلم (پداگوژی معلم و کلاس‌های ضمن خدمت)، زمان (رسمی و غیررسمی)، بسته آموزشی (کتاب درسی و برنامه‌های آموزشی و پرورشی)، ارزشیابی (کمی و کیفی)، روش‌های یاددهی و یادگیری (الگوهای اجتماعی یادگیری، یادگیری فردی، پردازش اطلاعات و الگوهای سیستم رفتاری)، محیط یادگیری (رسمی و غیررسمی) و هدف (توسعه سواد قومی، تبیین نگرش‌ها و ارزش‌ها، شایستگی‌های اجتماعی، رشد و توسعه فردی، توانمندی در مهارت‌ها و بهبود فردی برای اصلاح اجتماعی) بودند. این نتایج از جهانی با نتایج پژوهش‌های حمیدی‌زاده و فتحی واجارگاه (۱۳۹۷)، هواس‌بیگی و دیگران (۱۳۹۷)، رحمانی و دیگران (۱۳۹۵)، خسروی و دیگران (۱۳۹۲)، یعقوبی (۱۳۹۲)، منافی شرف‌آباد و زمانی (۱۳۹۱)، زکی (۲۰۱۹)، کامشیا (۲۰۱۷) و ایزیفی (۲۰۱۳) همسو بود. شرایط علی باعث ایجاد و توسعه پدیده محوری یعنی پرورش هویت چندفرهنگی دانش‌آموزان ابتدایی می‌شوند و از میان مولفه‌های موجود، تاریخ و حافظه فرهنگی، دیانت (دین و مذهب)، زبان (نوشتاری و گفتاری)، نظام اجتماعی (آموزشی، خانواده و فرهنگی) و جغرافیای فرهنگی نقش مهمی در شکل‌گیری هویت چندفرهنگی داشته و موجب می‌شود زیرساخت‌های سازمان با عناصر پرورش هویت چندفرهنگی همسو باشد، لذا این شرایط به‌عنوان شرایط علی انتخاب شدند. شرایط زمینه‌ای به شرایط خاصی که بر کنش‌ها و تعاملات تاثیر می‌گذارند، اطلاق می‌شود. این شرایط را مجموعه‌ای از مفاهیم، مولفه‌ها یا متغیرهای زمینه‌ای تشکیل می‌دهند و در مدل معرفی شده برای پرورش هویت چندفرهنگی عبارتند از مولفه‌های روانی، شناختی و حرکتی بعد محتوای آموزش، پداگوژی معلم و کلاس‌های ضمن خدمت. شرایط مداخله‌گر شرایط مداخله‌کننده است و زمان و بسته‌های آموزشی بیان‌گر تعاملات سازمان با محیط بوده و بر پدیده محوری تاثیر می‌گذارد. در نتیجه ابعاد زمان آموزش و بسته‌های آموزشی به‌عنوان شرایط مداخله‌گر انتخاب شدند. همچنین راهبردها به اقدامات و پاسخ‌هایی اشاره دارد که به‌عنوان نتیجه پدیده رخ می‌دهند و در این پژوهش راهبردها عبارتند از ارزشیابی، روش‌های یاددهی و یادگیری و فضای فیزیکی. علاوه بر

آن برخی از مقوله‌ها بیان‌گر نتایج و پیامدهایی هستند که در اثر ابعاد و مولفه‌های قبل بوجود می‌آیند و در این پژوهش نتایج پرورش هویت چندفرهنگی در بعد هدف شامل مولفه‌های توسعه سواد قومی، تبیین نگرش‌ها و ارزش‌ها، شایستگی‌های اجتماعی، رشد و توسعه فردی، توانمندی در مهارت‌ها و بهبود فردی برای اصلاح اجتماعی پیامدها را تشکیل می‌دهند.

منابع

- حمیدی‌زاده، کتابیون و فتحی‌واجارگاه، کوروش. (۱۳۹۷). **آموزش چندفرهنگی: تأملی بر تجارب ایده**. تهران: انتشارات سمت.
- خدابنده، سعید. پورصادق، ناصر و عسگری، ناصر. (۱۳۹۷). طراحی الگوی سکوت سازمانی مبتنی بر رویکرد نظریه‌پردازی داده‌بنیاد، **فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی**، ۱۲(۱): ۵۵-۶۹.
- خسروی، علی‌اکبر. بابایی، بهاره و عبدی، علی. (۱۳۹۲). **بررسی تناسب مولفه‌های برنامه درسی مدارس با آموزش چندفرهنگی از دیدگاه مدیران و معلمان دوره متوسطه**، همایش ملی آموزش و پرورش چندفرهنگی، ارومیه: انجمن مطالعات برنامه درسی ایران.
- ذاکریان، مهدی. (۱۳۹۵). **تعاملات میان رشته‌ای در روابط بین‌الملل**، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- رحمانی، عذرا. فقیهی، علیرضا. حسینی‌مهر، علی و سرمدی، محمدرضا. (۱۳۹۵). اعتبارسنجی مولفه‌های آموزش چندفرهنگی برای طرح در برنامه درسی دوره ابتدایی. **فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی**، ۷(۴): ۷۳-۸۸.
- صادقی، علیرضا. (۱۳۹۰). **طراحی الگوی برنامه درسی چندفرهنگی تربیت معلم ابتدایی جمهوری اسلامی ایران**، رساله دکتری علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- صالحی امیری، سیدرضا و حسین‌زادگان، زهره. (۱۳۸۹). جهانی‌شدن فرهنگی و تأثیرات آن بر فرهنگ ایران. **پژوهشنامه**، ۵۷: ۴۶-۹.
- فتحی‌واجارگاه، کوروش و شفیعی، ناهید. (۱۳۸۶). ارزیابی کیفیت برنامه درسی دانشگاهی (مورد برنامه درسی آموزش بزرگ‌سالان)، **فصلنامه مطالعات برنامه درسی**، ۲(۵): ۱۱۷-۱۲۵.
- قربان‌نژاد، ناهیده و عبدلی سلطان احمدی، جواد. (۱۳۹۲). **بررسی جایگاه نمادهای آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی بخوانیم پایه چهارم و ششم ابتدایی در سال تحصیلی ۹۱-۹۲**، همایش ملی آموزش و پرورش چندفرهنگی، ارومیه: انجمن مطالعات برنامه درسی ایران.
- منافی شرف‌آباد، کاظم و زمانی، الهام. (۱۳۹۱). نقش نظام آموزش و پرورش در توسعه فرهنگ جامعه، **فصلنامه مهندسی فرهنگی**، ۷(۷۳-۷۴): ۴۸-۵۹.
- مهرمحمدی، محمود. (۱۳۹۳). **برنامه درسی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها**. تهران: انتشارات سمت.

هواس بیگی، فاطمه. صادقی، علیرضا. ملکی، حسن و قادری، مصطفی. (۱۳۹۶). آموزش چندفرهنگی در کتاب‌های درسی فارسی (خوانداری) دوره آموزش ابتدایی ایران، **دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی**، ۶(۱۱): ۱۴۱-۱۷۴.

یعقوبی، سلام. احمدی، سهرکاو و قادری، مصطفی. (۱۳۹۲). **ابعاد و مولفه‌های کثرت‌گرایی فرهنگی در برنامه درسی ایران و جهان**، همایش ملی آموزش و پرورش چندفرهنگی.

Banks, J. A., & Gay, G. (2015). **Multicultural education a renewed paradigm of transformation and call to action**, New York & London: Roulledge.

Crow, C. L. (2005). **Multicultural education: equity pedagogy on perception and practices of emerging secondary teachers**, A Dissertation of Doctor of Philosophy, University of Baylor.

Ezeife, A. N. (2013). **Culture-sensitive mathematics: The Walpole Island Experience**, Dissertation, Aboriginal Policy Research Consortium International, Western University.

Gay, G. (2010). **Culturally responsive teaching: Theory, research & practice**, Teachers College Press.

Hall, B. (2010). Multicultural education. **International Journal of Multicultural Education**, (12)2: 1-3.

Kamshia, C. (2017). Integrating multiculturalism in education for the 2020 classroom: Moving beyond the melting pot of festivals and recognition months, **Journal for Multicultural Education**, 11(1): 31-36.

Manning, M. T. (2005). **Multicultural organization development: benchmarking progress towards diversity in higher education**, A Dissertation of Doctor of Philosophy, University of Kent state.

Valimaa, J., & Ylijoki, O. (2008). **Cultural perspectives on higher education**, New York: Springer Publication.

Zeki, A. (2019). Critical multicultural education and preservice teachers' multicultural attitudes, **Journal for Multicultural Education**, 13(1): 106-118.